

ORGANIZAREA REZISTENȚEI ORTODOXE ȘI DEMERSURILE
NAȚIONAL-SOCIALE ALE EPISCOPULUI
INOCHENTIE MICU-KLEIN

Nicolae Chifăr

Uniația din Transilvania, sprijinită și chiar ordonată de Curtea de la Viena și propagată de călugării iezuiți, a fost gândită de semnatarii „manifestului de unire” din 7 octombrie 1698¹ ca o unire formală de pe urma căreia românii ardeleni să obțină, conform promisiunilor, drepturi și libertăți asemenea celorlalte națiuni și confesiuni. Înțelegând că episcopul lor, convocat la Viena, n-a fost capabil să apere sensul inițial al declarației de Unire, ci a primit orbește toate condițiile impuse de cardinalul Kollonich², adevăratul conducător al Bisericii unite urmând să fie teologul iezuit iar episcopul și sinodul său „o simplă păpușă decorativă”³, preoții din ținutul Hunedoarei, Făgărașului și Brașovului dar mai ales mulțimea credincioșilor, care s-a văzut declarată unită fără propriul consimțământ, au respins Unirea și s-au declarat apărători ai Legii strămoșești. Semnificativă în acest sens este scrisoarea trimisă de Pater Ianoș lui Atanasie la Viena, îndemnându-l să-și respecte jurământul

¹ Originalul textului reprodus de N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, vol. I, Oeniponte-Innsbruck, 1885, p. 21, a fost descoperit de N. Densușianu în anul 1879 în Biblioteca Universității din Budapesta (*Colecția Hevenessy*, t. 24, p. 71-75), care examinează critic cele două texte (românesc și latinesc) ale documentului. Acestui document i-au acordat atenție Mihail P. Dan, *În jurul Unirii cu Roma, cu deosebită privire asupra rolului iezuitului Carol Neurautter*, în *Mitropolia Banatului*, 7-9, 1958, p. 305-307, dar în mod special Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei*, București, 1963, p. 28-54, care îi contestă autenticitatea.

² După ce a fost rehirotonit „sub conditione” preot și episcop de către cardinalul Kollonich, Atanasie a semnat la 7 aprilie 1701 Jurământul și reversalul în 14 puncte, cf. N. Nilles, *op. cit.*, p. 281-286, și traducerea românească la G. Popovici, *Unirea românilor din Transilvania*, Lugoj, 1901, p. 152-159, prin care declara supunere necondiționată față de arhiepiscopul catolic de Strigoni, mitropolitul său, și față de teologul iezuit. Acestea au fost incluse și în diploma de confirmare, din 19 martie (N. Nilles, *op. cit.*, p. 292-301; trad. rom. la A. Freyberger, *Historica Relatio Unionis Walachicae cum Romana Ecclesia*, ed. I. Chindriș, Cluj-Napoca, 1996, p. 99 sq. Despre autenticitatea ei a se vedea Karol Wessely, *A doua diplomă leopoldină*, în *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. XX, 1938, p. 271; Z. Pâclișanu, *În jurul diplomei a doua leopoldină*, în *Cultura creștină*, XVIII, 1938, p. 464-472), care a fost citită după instalarea lui Atanasie la Alba Iulia (25 iunie 1701) în fața protopopilor și preoților prezenți, cerându-li-se să presteze mărturisire de credință după formula tridentină. Cf. Z. Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, Târgu-Lăpuș, 2006 (în continuare: *Biserica Unită*), p. 128. Nici vorbă să se regăsească în aceste documente sensul Unirii înțeles de semnatarii manifestului de Unire din 7 octombrie 1698.

³ Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 128.

făcut la hirotonie față de mitropolitul Teodosie al Țării Românești, să rămână statornic în credința ortodoxă și să nu ignore faptul că în Biserică sunt mai mulți credincioși decât preoți iar, dacă în cazul Unirii bisericești nu se respectă și opțiunea lor, nu va putea conta pe ei:

„Noi pentru nemeșugul popilor n-om primi mai mult de ce avem dat, cum au trăit până acum, trăiască [...], iară legea, au rea avem, au bună, nimica nu vom mișca, *nici avem a primi mai mult, până nu va fi cu voia și a tuturor mirenilor nu numai a popilor*. Iar, de primește Sfinția Ta și popii, numai voi să fiți, iar noi nu vom fi”⁴.

Chiar în ziua instalării lui Atanasie, trei brașoveni (un preot și doi miren) au protestat la intrarea în catedrala mitropolitană din Alba Iulia împotriva intronizării unui episcop unit cu catolicii în ctitoria voievodului Mihai Viteazul al Țării Românești⁵.

Delegații bisericilor din Brașov, Țara Bârsei și Țara Făgărașului prezenți la Alba Iulia au depus prin protonotarul Sarosi o Declarație-protest către Guvern, semnată de protopopul Vasile din Brașov, de preoții Cârstea și Florea din Brașov, Stan din Făgăraș, Petru și Aldulea din Zărnești, Ioan din Tohan, Staicu din Râșnov împreună cu patru miren și doi gocimani. În numele „credincioșilor și popilor care țin de legea răsăriteană, care șed lângă Brașov sau lângă Făgăraș sau cei ce țin de Compania grecească”, ei declarau că nu primesc „punctumurile” puse înaintea lor de vlădica Atanasie, că nu se unesc cu catolicii cum a făcut el, că nu recunosc pe preoții uniți păstorii lor sufletești și că nu vor asculta nici de „Vlădicia Vlădicăi” și nici de preoții care s-au unit cu catolicii și s-au lepădat de dânșii⁶.

În scrisoarea înaintată lui Atanasie, brașovenii și făgărașenii declarau că nu primesc altă învățătură decât legea în care s-au născut, iar preoții care s-au unit „la noi n-au ce căuta, căci gata suntem sângele să ni se verse decât legea părinților noștri să o pierdem”. Această opoziție au manifestat-o și în memoriul trimis generalului Rabutin și împăratului Leopold I, obligându-se să plătească în continuare taxele vlădicești, recunoscându-l pe Atanasie căpetenie, dar nu în ceea ce privește credința. De aceea ei nu au mai trimis tineri pentru hirotonie la Alba Iulia, ci la mitropolitul din București⁷.

Primul protest oficial împotriva Unirii venit din partea preoților și credincioșilor a fost înaintat Guvernului Transilvaniei de către nobilul român

⁴ A se vedea Al. Lăpedatu, *Un agent al lui Brâncoveanu împotriva Unirii: Pater Ianoș*, în *Prinos lui D.A. Sturdza*, București, 1903, p. 302-310, reeditat în *Un mănunchi de cercetări istorice*, București, 1915, p. 16-22.

⁵ N. Nilles, *op. cit.*, p. 322.

⁶ Cf. St. Stinghe, *Istoria bisericii Scheilor Brașovului*, Brașov, 1899, p. 29-32.

⁷ Textele acestor scrisori și memorii la St. Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. I, Brașov, 1901, p. 22 sq.

Gavril Nagyszegi, fost secretar al Mitropoliei din Alba Iulia, atât sub Teofil cât și sub Atanasie Anghel, până ce acesta a îmbrățișat Unirea⁸. Pentru îndrăzneala de a apăra drepturile românilor ortodocși din Alba Iulia⁹, de a înainta ca „împuternicit legal al tuturor credincioșilor ortodocși din Transilvania și părțile anexate, fie ei de orice stare și condiție și de orice națiune”, un protest guvernatorului Banffy la 25 martie 1701¹⁰ și a încerca să asigure o nouă conducere ortodocșilor rămași fără ierarhie bisericească, organizând un „consiliu director” compus din preoți și mireni și convocând printr-o proclamație pecetluită cu sigiliu confecționat de aurarul Ștefan Komaromi din Alba Iulia o mare adunare care să decidă asupra Unirii¹¹, Nagyszegi a plătit cu 5 ani de închisoare. Arestarea lui, executată din ordinul generalului Rabutin la 23 octombrie 1701, a fost privită de guvernul ardelean ca violare fățișă a legilor țării, cerând extrădarea lui și a celorlalți nobili arestați în legătură cu protestul lui¹². Deși în urma acestui protest, împăratul Leopold I publică la 12 decembrie 1701 o nouă diplomă privind problema Unirii, un adevărat decret de toleranță față de credința ortodoxă¹³, situația lui Nagyszegi, care de fapt prin protestul

⁸ Cf. M. Someșan, *Începuturile Bisericii Române Unite cu Roma*, București, 1999, p. 48.

⁹ În afară de catedrala mitropolitană, în Alba Iulia mai exista o biserică ortodoxă mai mică, în care românii, refuzând Unirea, se adunau pentru slujbele religioase împreună cu credincioșii greci și sârbi din oraș. Inițial, Atanasie a ordonat închiderea acestei biserici, însă în urma protestului credincioșilor români el a deschis-o până la o decizie sinodală definitivă, cu condiția să fie pomenit la Sfânta Liturghie și să fie acceptați preoți uniți. Românii au refuzat să îndeplinească aceste condiții, cerând preoți hirotoniți de mitropolitul din Țara Românească, singura autoritate bisericească căreia erau dispuși să-i dea ascultare. Pentru că Atanasie n-a cedat, mulți români au murit neîmpărtășiți și au fost înmormântați fără preot. Cf. N. Nilles, *op. cit.*, p. 339-340, și S. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, ed. a II-a, vol. I, Cluj-Napoca, 2002, p. 333-338 (anexele 3-4).

¹⁰ Asupra legitimității rolului de „împuternicit al tuturor credincioșilor ortodocși din Transilvania și Părțile Ungurești” a se vedea aprecierile făcute de S. Dragomir, *op. cit.*, p. 107, și Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 134.

¹¹ A se vedea *Raportul Cancelariei Aulice Transilvane din anul 1702*, la S. Dragomir, *op. cit.*, p. 106-108 și anexa 4, p. 336, și M. Someșan, *op. cit.*, p. 48.

¹² Este vorba de protonotarul Sarosi și cei trei cancelariști ai săi arestați în ianuarie 1702, pentru că au înregistrat protestul lui Nagyszegi, fără să țină cont că el fusese împuternicit cu procură numai de credincioșii din Alba Iulia și nu de toți ortodocșii din Transilvania și părțile anexate. A se vedea S. Dragomir, *op. cit.*, p. 117-121.

¹³ Făcând referire la cele două diplome leopoldine anterioare, din 14 aprilie 1698 și respectiv 26 august 1699, prin care se oferea posibilitatea românilor de a se uni cu oricare din cele patru religii recepte din Transilvania, bucurându-se de privilegiile religiei căreia s-au alăturat sau să rămână și în viitor fideli Ortodoxiei, împăratul dispune ca în tot ținutul Ardealului să se publice din nou intenția sa de a acorda deplină libertate românilor în această chestiune. Ba mai mult, el preciza că „nimeni să nu îndrăznească, sub pedeapsa grea a mâniei noastre, de-a supăra sau chiar jigni pe români în această libertate a lor. Cei care ar lucra împotriva ordinului nostru, să se pedepsească după cuviință și celor jigniți să li se ofere satisfacție cuvenită, deoarece prin

său cerea respectarea liberei opțiuni a românilor pentru uniaticism sau pentru păstrarea credinței ortodoxe și numai pentru că au fost declarați samavolnic uniți amenința cu revolta¹⁴ și cu recuperarea bisericilor confiscate, a rămas neschimbată. Dându-i dreptate lui Nagyszegi, Curtea de la Viena și Guvernul ardelean ar fi pereclitat grav Unirea religioasă, care și așa era foarte șubredă. El a fost eliberat abia la 20 septembrie 1706, când forța lui slăbise dar și atunci interzicându-i-se să părăsească orașul¹⁵. Cazul lui Nagyszegi a stârnit nemulțumirea și îngrijorarea domnului și a Sfatului Țării Românești, care au văzut în aceasta o persecutare religioasă a românilor ardeleni¹⁶. Dar conjunctura politică din acele timpuri nu a permis o acțiune în forță, iar demersul lui Nagyszegi ar fi avut urmări dezastruoase pentru Unire dacă el nu ar fi fost zdrobit din fașă.

Un alt moment al mișcării antiunioniste l-a înregistrat revolta antihabsburgică a lui Francisc Rákoczy II, care a izbucnit în anul 1703 și este cunoscută sub denumirea de răscoala curuților. Nemulțumiți de nedreptățile sociale, românii, având proprii lor conducători (Gligor Pinte în Maramureș, Marcu Hațeganu în Bihor), s-au alăturat curuților, încercând să-și rezolve și problema bisericească. După ce Dieta, întrunită la Alba Iulia la 7 iunie 1704, l-a proclamat principe al Transilvaniei pe Francisc Rákoczy II, a fost așezat pe scaunul mitropolitan Ion Țirca, Atanasie retrăgându-se cu trupele imperiale la Sibiu. Deși s-a încercat cu sprijin calvin să fie reactivată Mitropolia Bălgradului, păstoria lui Ion Țirca a fost de scurtă durată, pentru că în anul 1711 austrieii redobândesc stăpânirea în Transilvania. Totuși, sinodul întrunit în toiu acestor evenimente a încercat să legitimeze renunțarea la uniaticism, obligându-l pe Atanasie să semneze o declarație de revenire la „legea strămoșească”¹⁷. Chiar dacă acest demers n-a avut un efect juridic, căci Atanasie a declarat apoi nule

diploma noastră imperială noi voim ca tot insul să poată trăi pașnic în legea sa”. Cf. N. Nilles, *op. cit.*, p. 341-342. A se vedea I. Fiedler, *Die Union der Walachen in Siebenbürgen*, Wien, 1858, și I. Ursu, *Un manifest românesc tipărit cu litere latine al împăratului Leopold I din anul 1701*, București, 1912.

¹⁴ Întemnițat la Sibiu, el scria la 5 noiembrie 1701 judei regesc George Reussner următoarele: „Ca să nu se nască revoltă în Transilvania, ci toate aceste lucruri să le potolească Majestatea Sa, eu sfătuiesc să se dea pace religiilor, să creadă și să se roage fiecare cum vrea”. Cf. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 327-333 (anexa 2).

¹⁵ Silviu Dragomir, *Cei dintâi potrivnici ai Unirii*, în *Anuar al Institutului pedagogic-teologic al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Transilvane*, XXXI, 1914/1915, p. 36.

¹⁶ La 7 februarie 1702, colonelul Wallenstein scria de la Brașov generalului Gokeolsberg că boierii munteni văd arestarea protestatarilor români și a protonotarului Sarosi ca pe o persecuție religioasă, fapt menționat și de generalul Rabutin în raportul trimis Consiliului de război din Viena la 12 februarie 1702. Cf. C-tin Giurescu, N. Dobrescu, *Documente și registre privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, p. 121-123.

¹⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XII, București, 1905, p. 282.

documentele emise de sinod¹⁸, s-a putut demonstra că nu tot clerul și credincioșii români ardeleni au îmbrățișat uniația, ci folosesc orice împrejurare pentru a-și declara adeziunea la Biserica Ortodoxă, iar Biserica Română Unită, aproape desființată în timpul acestei răscoale, își datora existența și își contura destinul în legătură cu contextul politic existent, în care un rol determinant l-a jucat Austria¹⁹.

Cei mai statornici în apărarea credinței strămoșești împotriva uniatismului au rămas brașovenii și făgărășenii, la care s-au adăugat apoi și cei din ținutul Hunedoarei, unde acționa sub protecția cancelarului Nicolae Bethlen, Ioan (Iov) Țirca. Atanasie a fost nevoit să le îngăduie să rămână în vechea lor credință, cu condiția să-și plătească darea vlădicească și să nu acționeze împotriva Unirii²⁰. De fapt, preoții din Brașov și Țara Bârsei căutaseră oblăduire și îndrumare duhovnicească la mitropolitul Țării Românești încă de la începuturile uniației, situație tolerată atât de Atanasie, cât și de stăpânirera catolică din Ardeal²¹. Nu numai preoții hirotoniți în Țara Românească depuneau jurământ de fidelitate față de credința ortodoxă, ci periodic preoții și credincioșii din Brașov și Țara Bârsei făceau mărturisirea sărbătorească a credinței. S-a păstrat un astfel de act, din 5 mai 1723, când brașovenii au declarat că sunt „fii adevărați ai Sfintei sobornicești și apostolești Biserici a Răsăritului [...] de care sfântă credință nici sabia, nici focul, nici închisoarea, nici sărăcia, nici foamea, nici goana, nici moartea să nu ne poată despărți”²². De fapt aici sunt amintite feluritele prigoniri la care erau supuși credincioșii ortodocși români care nu voiau să îmbrățișeze uniația²³.

Dacă în timpul păstoririi lui Atanasie Unirea bisericească din Transilvania prezenta încă o mare doză de nesiguranță și incertitudine, iar credincioșii nu sesizaseră schimbările privind viața lor religioasă, odată cu păstoria lui Ioan Giurgiu Patachi uniatismul primește consistență, iar Biserica din Transilvania capătă contur, identificându-se ca Biserică unită cu Roma și diferențindu-se de cea ortodoxă. Patachi, sprijinit energic de guvernatorul Sigismund Kornis, era în primul rând preot romano-catolic²⁴, iar numirea lui s-

¹⁸ N. Nilles, *op. cit.*, p. 386-387.

¹⁹ Cf. Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 156-158; M. Someșan, *op. cit.*, p. 50.

²⁰ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1992, p. 305; S. Dragomir, *op. cit.*, p. 100.

²¹ Cf. St. Stinghe, *Documente*, p. 42, 44 și 57.

²² Idem, *Istoria bisericii Scheilor*, p. 54 sq.

²³ A se vedea D. Stăniloae, *Uniatismul în Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*, București, 1973, p. 33-48.

²⁴ Sinodul a respins de fiecare dată candidatura lui Patachi, considerându-l renegat căci a trecut la ritul latin disprețuind ritul bisericii românești; trădează un caracter despotic și amenință că va schimba obiceiurile străvechi; cf. I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, I, București, 1927,

a făcut de către Curtea de la Viena fără să se țină cont de opțiunea sinodului. În al doilea rând, trebuia mutat sediul Episcopiei din Alba Iulia, întrucât fusese reactivată Episcopia romano-catolică, iar dreptul canonic (cf. Conciliului Lateran IV din anul 1215) nu permitea păstorirea a doi episcopi în aceeași localitate. Astfel, la 18 mai 1721²⁵ s-a creat Episcopia română unită de Alba Iulia și Făgăraș cu sediul la Făgăraș, ceea ce a însemnat pentru românii ardeleni retrogradarea efectivă a Mitropoliei Bălgradului la rangul de Episcopie.

Durerea cea mai mare provocată de păstoria lui Patachi a fost răpirea bisericii cu hramul „Sfânta Treime” și „Sfântul Nicolae” din Făgăraș, ctitorie a domnitorului Constantin Brâncoveanu, care o înzestrase cu 250 de taleri din venitul vâmlor de la Rucăr și Dragoslavele, dar numai „până vor ține legea pravoslavnică, iar de cumva ar schimba legea să fie lipsiți de această milă”²⁶. Deoarece preotul Toma și episcopul Vasile Pop s-au opus luării bisericii, au fost arestați din ordinul lui Patachi, iar biserica ocupată cu ajutorul soldaților austrieci, după ce protopopul unit Ionașcu obținuse cheile prin înșelăciune. Protestele făgărășenilor adresate căpitanului Francisc Boer, generalului comandant Königsegg, episcopului Patachi și chiar împăratului de la Viena, care primise memorii atât din partea credincioșilor prin intermediul lui Cristof Voicu din Brașov, cât și din partea doamnei Maria, văduva lui Brâncoveanu, care se temea că va pierde și ctitoria de la Sâmbăta de Sus, s-au soldat cu eșec²⁷. Episcopul Patachi nu numai că nu voia să restituie biserica, motivând că a primit-o de la papa drept catedrala sa²⁸, ci urmărea să-i atragă pe toți credincioșii făgărășeni la uniție. Pentru că n-au răspuns inițiativei perfide de a cerceta fără ezitare biserica ce le fusese răpită, românii ortodocși din Făgăraș le-au fost confiscate și ambele cimitire, încât nu mai aveau unde să-și îngroape morții, iar preotul Toma a fost oprit de la slujire pentru că săvârșea slujbele

p. 249. În acest sens, există un raport al episcopului Patachi din 3 iunie 1727 (cf. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 347, anexa 15), prin care se arată că au fost suspendați preoții uniți care rosteau rugăciunea Epiclezei la săvârșirea Sfintei Liturghii. Această măsură completează dispoziția sinodală din 26 februarie 1725, care hotărâse confiscarea cărții *Învățătura despre cele șapte Taine* a episcopului Damaschin al Râmnicului, unde se preciza că prefacerea darurilor se face la Epicleză și nu la cuvintele de instituire. Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 198. Octavian Bârlea apreciază că el ar fi putut fi un episcop ireproșabil în orice dieceză apuseană, dar cu Biserica ce-i fusese încredințată n-a putut stabili un limbaj comun, o legătură organică. *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713 und 1727*, München, 1966, p. 93.

²⁵ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 250, afirmă că bula papală *Rationi congruit* de înființare a noii Episcopii s-a emis la 3 februarie, iar confirmarea lui Patachi ca episcop de Făgăraș, la 15 iunie 1721.

²⁶ Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 175.

²⁷ Vezi S. Dragomir, *op. cit.*, p. 158-162.

²⁸ *Ibidem*, p. 158; I. Lupaș, *op. cit.*, p. 251.

pentru credincioșii săi într-o casă particulară, opunându-se categoric uniatismului²⁹.

Aflând de necazul credincioșilor ortodocși din Făgăraș, brașovenii, care s-au solidarizat cu protopopul lor în vederea redobândirii bisericii brâncovenești confiscată, au trimis o delegație la Patachi, rugându-l să le respecte obștiunea religioasă. Episcopul le ceru să-l pomenească la liturghie pe el și pe împărat. Întrucât brașovenii i-au scris că „dogmele mării sale nu se primesc de nimeni, nici nu se va pomeni în biserica lor vlădică unită”, Patachi îi amenință că „nu le va da pace până la moarte”, chiar dacă își vor plăti taxele vlădicești. Văzând că nu pot obține asigurarea deplinei libertăți religioase de la conducerea țării, ei l-au delegat pe Cristof Voicu să plece la Viena pentru a le înainta memoriul direct împăratului³⁰. Cu toată diplomația, el n-a obținut un răspuns favorabil, probabil și din cauză că cerea în același timp restituirea bisericii brâncovenești din Făgăraș, iar vicecancelarul Kászoni era protectorul lui Patachi³¹. În aceste condiții, ei s-au adresat baronului Tige care le-a cerut să renunțe la jurisdicția Mitropoliei Țării Românești, care se află „în țara turcului”, și să treacă sub ascultarea episcopului de Râmnic, care era acum „în țara împăratului nostru”³², și deci indirect sub Mitropolia de Belgrad. Astfel, la 20 ianuarie 1728, brașovenii au obținut de la baronul Tige confirmarea dependenței lor bisericesti de Episcopia Râmnicului, act întărit și de urmașul său, generalul Wallis³³.

Deși a militat pentru drepturile clerului unit făcând mereu referire la Diplomele leopoldine, datorită severității necruțătoare cu proprii subalterni și a zelului uniat exagerat, Patachi s-a lovit atât de adversitatea clerului unit, cât și de rezistența clerului și credincioșilor rămași ortodocși. Aceasta nu era exercitată numai în Brașov, Făgăraș și Hunedoara, ci în întreg Ardealul, unde la începutul păstoririi a găsit 400 de preoți ortodocși hirotoniți, fie de bătrânul episcop Dosoftei al Maramureșului, fie de episcopii din Țara Românească și Moldova sau din Arad și Timișoara, care nu-i recunoșteau autoritatea canonică.

²⁹ Astfel, nobilii Mihai Fărcaș și Ștefan Djidiffi au murit nespovediți și neîmpărtășiți și au fost înmormântați fără preot în propriile lor grădini, iar fiul grecului Șerban Cingan a murit nebotezat, căci românii ortodocși preferau să-și lase copiii nebotezați decât să apeleze la preoții uniți. Cf. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 162.

³⁰ St. Stinghe, *Istoria bisericii Scheilor*, p. 65 sq.

³¹ A se vedea modalitatea alegerii lui Patachi ca episcop, la Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 165-175.

³² În urma păcii de la Passarowitz, din 21 iulie 1718, Oltenia intra în posesia Imperiului habsburgic până în anul 1739. Vezi Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânire austriacă (1718-1739)*, București, 1998, p. 288-297.

³³ St. Stinghe, *Istoria bisericii Scheilor*, p. 85-86.

Împotriva lor s-a pronunțat sinodul convocat de Patachi la 26 februarie 1725³⁴, care hotărâ să-i scoată din tagma preoțească pe toți aceia care „n-au venit să-și ia blagoslovenia de la arhiereul său și al nostru și s-au lepădat de dânși, să facă de aici încolo ce vor ști. Că soborul de grijă mai mult nu le va purta nici la o nevoie”³⁵. Dacă i-ar fi lăsat să-și exercite în voie misiunea preoțească, n-ar fi fost nici o problemă, căci ar fi rămas în continuare în legea veche, iar stările ardelenе oricum nu s-au grăbit să acorde libertăți preoțimii românești nici după aderarea la uniație, cum însuși episcopul Patachi constată și revendică³⁶. Dar vlădica poruncește protopopilor „să-i pună în catastih pe toți popii care s-au hirotont printr-alte țări și până acum n-au venit să-și ia blagoslovenia, nici de la noi n-au păucenii”³⁷, ca pe baza acestor registre să poată fi opriți de la slujire în cazul în care n-ar îmbrățișa Unirea. Așa se explică de ce brașovenii au cerut să li se respecte în continuare opțiunea de a rămâne sub jurisdicția mitropolitului Țării Românești, cum s-a văzut mai sus.

Patachi n-a dat pace nici călugărilor din mănăstiri, cărora credincioșii le cereau să le săvârșească diferite slujbe în locul preoților uniți. În contextul amintit, s-a hotărât ca acei „călugări fără de ispravă să iasă din țară și să n-aibă a ședea pe la mănăstiri nicicum, iar mireanul carele-și va cuteza a duce jerfa la vreun călugăr amăgitor ca acela, lăsându-și preotul de sat cel vrednic, omului aceluia nici la o treabă a lui să nu-i slujească popa mai mult”³⁸.

Aceste hotărâri au pregătit oarecum terenul pentru măsurile drastice ce s-au luat sub urmașii săi și care au instigat în așa fel pe cei rămași fideli Ortodoxiei și au devenit atât de grele și inumane, încât s-a trecut de la înaintarea a tot felul de memorii rămase nerezolvate la organizarea unor revolte în masă.

Nemulțumirilor provocate de duritatea episcopului Patachi, mort la 29 octombrie 1727, li s-a alăturat un nou prelungit interimat (până la 27 septembrie 1732, când a fost instalat Inocențiu Micu-Klein) asigurat de protopopii din Daia și Juc, de teologul Regai și de Adam Filter, rectorul Colegiului iezuit din Cluj, numit „director” al Bisericii Române Unite³⁹. Teama anulării uniației, și așa destul de incertă, este sugerată de memoriile adresate împăratului de a urgenta alegerea unui succesor și de a interzice acțiunile

³⁴ De fapt, Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 198, îl consideră mai mult un consistoriu, pentru că au participat doar câțiva protopopi fruntași.

³⁵ Cf. P. Maior, *Istoria Bisericii Românilor*, vol. I, București, Editura Viitorul Românesc, 1995, p. 241.

³⁶ A se vedea Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 191-196.

³⁷ P. Maior, *op. cit.*, p. 240.

³⁸ *Ibidem*, p. 241.

³⁹ N. Nilles, *op. cit.*, p. 480-483.

ortodocșilor împotriva Unirii⁴⁰. Pe de altă parte, succesul politic al Curții de la Viena i-a întărit poziția în Ardeal, încât a putut diminua influența status-urilor protestante defavorabile Unirii, iar pe români să-i șantajeze mai departe cu promisiuni efemere pentru a-i ține uniți. Astfel, vicecancelarul Kászoni răspundea protopopilor români plin de aroganță: „Nu-i nici o temere că românii se vor înstrăina de Unire, deoarece cauzele și motivele care au îndemnat clerul românesc să primească Unirea, acelea îl vor sili și pe viitor să străluie pe lângă dânsa”⁴¹.

Nemulțumirea însă era manifestată acum nu numai de ortodocși, cărora nu li se recunoștea libertatea de credință, ci și de episcopul și clerul unit, care nu-și vedeau dobândite privilegiile, ambele deziderate fiind cuprinse în diplomele leopoldine. Așa se explică faptul că acțiunile antiunioniste ale românilor rămași fideli legii vechi au coincis cu inițiativele de emancipare națională și social-politică a românilor ardeleni venite din partea episcopului Inochentie Micu-Klein. Zelul său pentru consolidarea uniației, întâlnit și la Patachi și manifestat mai ales la începutul păstoririi, l-a îndepărtat de românii ortodocși⁴², care au văzut în demersurile lui numai un sprijin pentru clerul unit,

⁴⁰ La 24 noiembrie 1727, Cancelaria Aulică transilvană cerea împăratului să ordone status-ului catolic și capitlului din Alba Iulia să supravegheze îndeaproape preoțimea unită și să interzică convocarea oricărei adunări sau a sinodului general. Status-ul catolic, la rândul său, cerea împăratului la 7 decembrie 1727 să grăbească alegerea unui nou episcop, pentru că mulți preoți se hirotonesc la Arad și întorși acasă atrag poporul la „schismă”. Episcopul Ghenadie Bizanczi de la Muncaci cerea Congregației „De Propaganda Fide” să-l numească administrator al eparhiei vacante până la alegerea unui titular, ca nu cumva „vreun vlădică schismatic” vecin să ocupe scaunul Episcopiei române din Ardeal și astfel să primejduiască Unirea, cerere aprobată la 19 ianuarie 1728. Cf. Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 201.

⁴¹ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 189. Personalitatea episcopului Inochentie Micu-Klein și lupta sa pentru emanciparea națională a românilor ardeleni sunt ilustrate mai ales de Fr. Pall, *Formația școlară a lui Inochentie Micu Klein*, în *Apulum*, XIX, 1981, p. 229-238; Idem, *Inochentie Micu Klein, deschișător al luptei de emancipare națională a românilor ardeleni. Câteva îndreptări și întregiri*, în *Apulum*, XX, 1982, p. 193-205; Idem, *Cele dintâi acțiuni ale lui Inochentie Micu Klein în exilul său din Roma în 1745*, în *Apulum*, XXI, 1983, p. 207-230.

⁴² Însuși Inochentie, vorbind despre starea Unirii în Făgăraș și Brașov, scria nunțului apostolic de la Viena, Domenico Passionei, la 11 iunie 1734, următoarele: „Văzând că la Făgăraș în biserica pe care majestatea Sa a luat-o de la ei și mi-a dat-o mie sub jurisdicție și a înălțat-o la rang de catedrală în cea mai marte parte a anului nu se fac slujbe [...] [ei cred că pot – n.n.] să o aibă înapoi. Pe lângă acestea, preoții lor îndârjiți în schismă nu încetează să-i solicite pe uniții mei din district să părăsească Unirea și să reîmbrățișeze schisma [căci spun ei – n.n.] ce folos au avut de pe urma Unirii până acum? Sunt tratați ca slugi, sunt obligați să plătească zeciuială și toate celelalte corvezi le au de asemenea împreună cu țărani – de fapt sunt dăruiți cu mai multe favoruri cei neuniți de la stăpânii lor de pământ, decât cei uniți. Și, desigur, acești mizerabili oratori nu puține suflete ale acelora le-au înduplecat să părăsească steagul Sfintei Uniri și să treacă în tabăra schismaticilor. Ce să spun despre cei de la Brașov? Lucrurile merg foarte rău la ei și în tot districtul, încât jurisdicția mea nu vor s-o recunoască mai departe, cu toate că s-au

iar represaliile Curții de la Viena față de nemulțumirile românilor s-au răsfrânt cu mare cruzime numai asupra lor. Acestea s-au datorat din nefericire nu în mică măsură demersurilor lui Inochentie de a fi întărită Unirea și de a lua măsuri împotriva influenței exercitate atât politic cât și religios de Țara Râmânească, dar și de Mitropolia sârbească sub jurisdicția căreia stăteau brașovenii, biserica din Șchei fiind unul din importantele centre de rezistență, la care s-au adăugat cu îndârjire și cu mari jertfe românii din Mărginimea Sibiului⁴³.

În memoriile sale adresate guvernatorului și Dietei Transilvaniei, precum și Curții de la Viena⁴⁴, cerând drepturi pentru clerul unit, Inochentie invoca realizarea efectivă a Unirii și motiva că sporirea rezistenței antiuniata s-ar datora perioadei lungi de interimat, în care mulți preoți ortodocși hirotoniți în țările vecine s-au răspândit în Ardeal. Deși cunoștea foarte bine situația Bisericii românești din Ardeal, el a ignorat faptul că Unirea s-a făcut fără consultarea maselor largi de credincioși, care s-au trezit declarați uniți împotriva voinței lor și că rezistența ortodoxă n-o formau numai cei 486 de preoți ortodocși consemnați de conscripția din anul 1733⁴⁵, ci tocmai satele care aparent își „continuau liniștite vechea lor viață neagitată de problemele dogmatice”. Tocmai comunitățile de credincioși, realizând în cele din urmă că au fost înșelate de proprii păstori, care una declarau în fața lor și alta făceau,

supus fără cârtire ordinelor predecesorilor mei. De curând însă, otrăviți de avantajele date, aceștia au ajuns până acolo încât, disprețuindu-mi prerogativa jurisdicției mele în dieceză, să se încredințeze conducerii episcopului străin schismatic din Valahia Transalpină [...]. Despre toate acestea am făcut plângere la autoritățile competente; am înfățișat îndrăzneala susținătorilor acelora; am demonstrat cu prisosință că îmi este știrbită în mod injurios dieceza. Cu toate acestea ei au ieșit și mai puternici din înfruntare”. I. Dumitru-Snagov, *Românii în Arhivele Romei (secolul XVIII)*, Cluj-Napoca, 1999, p. 111-113. În timp ce pe episcopul sârb Nicanor Meletievici din Cruședol l-au întâmpinat brașovenii la Codlea și l-au primit cu mare fast în biserica voievodală din Șchei, la 5 decembrie 1735, lui Inochentie, care venise la Brașov la 26 ianuarie 1733, încercând să-i câștige măcar pe preoții și credincioșii din Țara Bârsei pentru uniție, nu i-au permis să slujească Sfânta Liturghie în biserica Sfântul Nicolae și nici cel puțin să asiste din strana arhierescă. Cf. St. Stinghe, *Istoria bisericii Scheilor*, p. 110-116, 131 sq.

⁴³ A se vedea în mod special expunerea evenimentelor la S. Dragomir, *op. cit.*, p. 197 sq., continuată în volumul II al aceleiași lucrări, publicat în prima ediție la Sibiu, 1930, și reeditat la Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.

⁴⁴ Chiar înainte de instalarea la Făgăraș (27 septembrie 1732), episcopul Inochentie a înaintat Cancelariei imperiale nu mai puțin de opt memorii, în ele cuprinzând toate doleanțele privind biserica și poporul său, care vor forma obiectivul viitoarelor sale memorii și toate argumentele pe care le va invoca mai târziu în sprijinul revendicărilor sale. Cf. M. Someșan, *op. cit.*, p. 62.

⁴⁵ Vezi Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 205. În legătură cu acest recensământ, vezi și Keith Hitchins, I. Beju, *Conscripția comitatensă a clerului român din Alba de Jos, anul 1733*, în *Mitropolia Ardealului*, XXXII, 1987, nr. 4, p. 75-90; Idem, *Conscripția scaunală a clerului român de pe Pământul Crăiesc, anul 1733*, în *Mitropolia Ardealului*, XXXIV, 1989, nr. 3, p. 99-116, nr. 4, 34 pl.

vor declanșa furtuna antiuniată care „a tras în vârtejul ei și o parte a preoțimii”⁴⁶.

Pe de altă parte, Inochentie era conștient că preoțimea a primit Unirea cu condiția obținerii acelor privilegii consemnate în Diplomale leopoldine din anii 1699 și 1701. Acest lucru îl știau atât status-urile ardelene, cât și Curtea vieneză. De aceea, comisia însărcinată de Dieta Transilvaniei la ordinul împăratului să studieze revendicările românilor cerea episcopului, la 25 iunie 1733, să facă o conscripție generală, să respecte punctele florentine, pe care nici el nu le respecta, cu atât mai puțin clerul și credincioșii români, să prezinte un catehism spre examinare dogmatică și o formulă de credință pe care trebuie s-o mărturisească cel care primea Unirea⁴⁷. Conscripția din anul 1733, primul recensământ al românilor ardeleni⁴⁸, a arătat următoarea situație: în Ardeal (fără Banat, Crișana, Maramureș și districtul Brașov) trăiau 85.550 familii românești, adică aproximativ 400.000 de români; existau 44 de protopopiate. Din cele 1.432 sate deservite de preoți, 1065 aveau numai preoți uniți, 176 numai ortodocși, iar 191 și uniți și ortodocși. În total funcționau 2.255 de preoți uniți și 486 de preoți ortodocși⁴⁹.

Întrucât numărul ortodocșilor era mai mare decât presupunea Curtea de la Viena, episcopul Inochentie a motivat că situația s-ar datora slăbirii Unirii după moartea lui Patachi și neîmplinirii promisiunilor făcute, avertizând că lucrurile se vor înrăutăți dacă nu se vor lua măsuri. Propunea supunerea jurisdicției sale a tuturor românilor neuniți, folosind pedepse aspre dacă nu vor vrea de bunăvoie; apoi guvernul să impună popilor „schismatici” toate poverile publice și să fie constrânși la robotă. Comandamentul militar să-l ajute cu soldați să reducă la tăcere și supunere pe preoții neascultători⁵⁰.

Devenind membru al Dietei Transilvaniei, episcopul Inochentie înaintează mai multe memorii, intrând astfel în conflict cu status-urile ardelene, chiar și cu cel catolic, care considerau Unirea doar un act oportunist, făcut cu scopul de a scuti clerul românesc de obligațiile iobăgești. Intrigat de tergiversările guvernului de a rezolva problema românilor, Inochentie înaintează personal Curții de la Viena un nou memoriu la 8 martie 1735, prin care cere aplicarea prevederilor diplomelor leopoldine, arătând că prin Unire românii au salvat catolicismul în Ardeal, dar nu se bucură de drepturi ca celelalte religii recepte. Unul dintre argumentele forte ale episcopului este

⁴⁶ *Ibidem*, p. 284-285.

⁴⁷ Cf. Arhivele Statului Sibiu, fond *Bruckenthal, Colecția Rosenfeld*, cota H, dosar 33, f. 291r.

⁴⁸ N. Togan, *Statistica românilor din Transilvania în 1733*, în *Transilvania*, XXIV, 1898, nr. 9-19, p. 169.

⁴⁹ D. Prodan, în *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1998, p. 181, vorbește de 2.742 de preoți uniți și numai 458 ortodocși.

⁵⁰ Cf. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 190.

conceptul de *drept al majorității*, arătând că românii sunt majoritari în Transilvania conform conscripției din anul 1733. Fiind cei mai numeroși contribuabili ai visteriei imperiale, ei ar trebui să aibă proporțional și drepturi și să fie recunoscuți ca a patra națiune a țării:

„Dacă nu se găsește nici o greutate în faptul că românii trebuie să suporte toate poverile împreună cu celelalte națiuni, ba însă mai mult decât toate laolaltă, atât în ceea ce privește impozitele cât și în ceea ce privește salariile funcționarilor, atunci pentru ce să nu se pună ei pe o treaptă cu ele și în ceea ce privește favorurile, când însăși legea firii poruncește că cel ce poartă sarcina, să-i poarte și folosul”⁵¹.

Al doilea argument formulat de episcop în demersul său, raportat la privilegiul sașilor din *Fundus Regius* (Pământul Crăiesc) și la refuzul lor de a acorda drepturi românilor din acest ținut, este cel al *dreptului istoric* sau al *continuității* populației românești în Transilvania. Făcând referire la privilegiile acordate sașilor de regele Ungariei, Andrei al II-lea (1205-1235), el afirmă că acestea s-au dat în virtutea faptului că ei erau atunci catolici. Părăsind religia, aceștia ar fi decăzut din drepturile obținute în virtutea ei. Românii însă, lipsiți de drepturi datorită religiei lor „schismatice”, trecând la catolicism, sunt îndreptățiți să le primească. Sașii ar trebui să-și justifice privilegiile și nu românii, care sunt pe pământul ardelean de pe vremea lui Traian, iar prin a doua Diplomă leopoldină le-au redobândit, scria Inochentie superiorului iezuit din Sibiu, la 19 martie 1735⁵². Atunci când însă a cerut ca și românii să aibă drept de folosință asupra munților, pădurilor și apelor de pe Pământul Crăiesc, sașii au ripostat vehement: „Episcopul și clerul unit cer lucruri pe care nimeni nu le-a cerut niciodată de la străbunii noștri și nu le va putea cere de la urmașii noștri. Ceea ce, în fapt, zguduie și tulbură întreg sistemul acestei țări, ceea ce clerului și plebei valahe după firea ei prea binecunoscută, nu i se cuvine”⁵³.

Cu toată buna intenție și dragostea față de clerul său, episcopul Inochentie depășea prin revendicările lui conținutul celei de-a doua Diplome leopoldine, care prevedea ca românii care vor îmbrățișa Unirea, vor fi socotiți între status-urile țării, adică românii catolicizați vor intra în status-ul catolic alături de maghiari, dar nu ca națiune aparte⁵⁴. Mizând pe consecințele care decurg din acceptarea Unirii, el insistă pentru obținerea privilegiilor promise, deși, cum am amintit, știa că ea a avut un scop condiționat instrumental. Acest

⁵¹ *Ibidem*, p. 192.

⁵² Cf. M. Someșan, *op. cit.*, p. 65.

⁵³ Răspund la petiția în 12 puncte adresată Dietei din octombrie 1735. Cf. Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Blaș, 1900, p. 43.

⁵⁴ Vezi D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 52.

lucru îl cunoștea foarte bine și guvernul ardelean, care fusese însărcinat de împărat să analizeze doleanțele episcopului. De aceea, el răspundea la 17 iunie 1735 fără echivoc și bine argumentat dogmatic, semn că la întocmire au contribuit chiar și confracții catolici, erijându-se ca opozanți alături de calvini și luterani:

„În ceea ce privește lauda cu Unirea, o, de ar fi în realitate așa! De fapt, nu numai guvernul ci și întreaga provincie constată atât public cât și privat nu numai că nu este nici un român unit, ci poate nici unul nu știe ce este Unirea [...]. În ce privește clerul sau statul bisericesc, e sigur că cei mai mulți, nu totuși toți, au făcut profesiunea de credință în mod public, împreună cu jurământul, dar, oare, în mod adevărat și nu fictiv și numai pentru imunități personale? Aceasta se vede din faptul că pe față, în adunări și în convorbiri private, popii înșiși declară adeseori că ei n-au depus jurământul pentru Unire și pentru abdicarea de la schismă, ci numai ca să poată fi liberi de jurisdicția domnilor de pământ, de servicii și de contribuție; se vede aceasta și din faptul că în realitate se servesc toți de cărți schismatice, din care vorbesc poporului, slujesc liturghia, în care se neagă în mod fățiș că Sfântul Duh purcede de la Fiul și nu adaugă nici în Simbolul niceean Filioque; dacă ar fi uniți, buni și adevărați, ar trebui să facă aceasta, cum fac și pronunță în alte părți cei uniți în mod sincer. Se vede mai departe foarte clar că absolut nici unul dintre popi nu învață și nu instruește poporul, fie în mod privat, fie în Biserică, despre cele patru puncte. Numai când se ivește vreo cauză, vreun litigiu, vreo contribuție proprie de ordin lumesc, se refugiază toți la imunitatea Unirii ca la o ancoră sacră. Un semn vădit al schisme sunt înseși ceremoniile, slujba liturghiei și formulele de consacrare, care toate nu sunt unite, ci le fac și le țin ca schismatici adevărați; același lucru se vede din faptul că până azi cred și mărturisesc că prin liturghii de patruzeci de zile, orice suflet se poate elibera din iadul însuși (și nu numai din purgatoriu, în care refuză cu totul să creadă), în orice stare de păcat ar fi decedat; se întâmplă că unii dintre popi se dau în fața catolicilor drept uniți și fac promisiune de Unire, dar în realitate în interiorul și în pielea lor, cu foarte puține excepții, sunt și acum schismatici, cum au fost înainte cu cincizeci de ani când nu se făcea nici o mențiune de Unire. Acest lucru este foarte experimentat și explorat în tot principatul. Deci nu poate numitul episcop să invoace ca motiv al cererii sale Unirea”⁵⁵.

Nemulțumit de indiferența manifestată de Curtea de la Viena față de fondul problemelor abordate în memorii⁵⁶, recomandând doar Dietei să reia

⁵⁵ *Colecția Rosenfeld*, loc. cit., f. 304.

⁵⁶ Despre misiunea și demersurile episcopului Inochentie la Viena între anii 1734-1735, vezi Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 217-232. Înainte să părăsească Viena, el a adresat împăratului la 12 octombrie 1735 un lung memoriu, în care rezuma toate cererile formulate în memoriile anterioare, concluzionând cu gust amar: „S-a împlinit un an de când mă găsesc aici expunând starea de plâns a episcopatului meu și a națiunii mele. Am făcut-o împins de glasul conștiinței, de lacrimile credincioșilor mei și întemeiat pe principiile dreptății și pe Diplomele împăratului

cauza românilor în ședințele următoare, episcopul Inochentie nu a abandonat lupta, ci a continuat cu noi memorii. Incidentele dintre el și Dietă nu întârzie să apară. În septembrie 1737, el a fost întrerupt zgomotos de membrii ei pentru că a folosit expresia „natio valachica”, cerându-i-se s-o înlocuiască cu „plebs valachica”, dar refuzând, n-a mai putut să-și continue demersul⁵⁷. Într-un alt moment al nemulțumirii create de dispozițiile Dietei⁵⁸, Inochentie dezvăluie printr-un răspuns „prompt, brutal și imprudent” realitățile Unirii. Întrebat de baronul Ioan Toroczkai, președintele comisiei pentru examinarea doleanțelor românilor, dacă românii sunt într-adevăr uniți, el a răspuns: „Sunt dacă li se dă scutimțele și privilegiile făgăduite în diplomele împărătești”. Când a fost din nou întrebat, dacă românii sunt numai condiționat uniți, el a răspuns: „Da, clerul s-a unit cu condiția de a obține beneficiile și foloasele de care se bucură catolicii, altfel clerul român stă pe gânduri”⁵⁹.

Aceste răspunsuri nediplomatice dezvăluiau de fapt modul în care privea episcopul realitatea Unirii după ce fusese atât de dezamăgit de atitudinea celor care erau artizanii și beneficiarii ei. Între aceștia se număra status-ul catolic ardelean și în general Biserica Romano-Catolică, care monitoriza evoluția Bisericii Unite și întreaga activitate a episcopului ei prin teologul iezuit. În viziunea lui Inochentie, el nu numai că nu sprijinea demersul său național-social în beneficiul clerului unit, ci devenise aproape insuportabil prin rolul lui polițienesc, iar „prezența lui în curtea vlădicească îi aduce aminte în fiecare clipă umilirea și nedreptatea pe care le suferise”⁶⁰. Din aceste considerente, el a început demersurile pentru înlăturarea teologului iezuit.

Încă din timpul primei sale vizite la Viena după instalare, cerea Cancelariei aulice să rezolve problema locuinței și a mijloacelor de întreținere a teologului. El arăta că reședința episcopală nu este atât de încăpătoare încât să poată locui în ea și teologul, iar posturile lungi și severe ale Bisericii răsăritene, pe care episcopul trebuie să le respecte cu strictețe, ar impune aceeași practică unui cleric de rit latin. Dacă lui i s-ar servi mâncăruri de carne în zilele de post

Leopold I, care ne-a declarat și pe noi fii ai patriei. N-am cerut decât ca ceea ce le este îngăduit altora să ne fie îngăduit și nouă. Mă doare că n-am putut obține nimic. Ca credincioșii mei să nu cadă în disperare, mă întorc acasă ca eu neconsolatul să-i consolez pe ei cu slaba mea prezență și să amestec lacrimile mele cu lacrimile lor”. *Ibidem*, p. 233.

⁵⁷ Cf. M. Someșan, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁸ Austria, fiind din nou antrenată în război cu Turcia, cerea sprijin pentru susținerea armatei din partea tuturor provinciilor. Dieta Transilvaniei hotărî ca preoțimea română să contribuie cu 320.000 kg de grâu, în timp ce nobilimea și clerul celorlalte confesiuni erau scutiți. Cf. Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 245.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 245; S. Dragomir, *op. cit.*, p. 195, redă puțin modificat acest răspuns: „Eu și clerul meu m-am unit cu condiția de-a obține acele beneficii și foloase, de care se bucură romano-catolicii, altminteri dacă nu ni se dau, ne-am face chiar și turci”.

⁶⁰ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 195.

ar provoca sminteală și scandal pentru cei din jur. Decretul imperial din anul 1737, când Regai a fost înlocuit cu Nicolae Ianossi, prevedea ca episcopul să asigure teologului locuință, întreținere și un salariu de 300 florini pe an. Întrucât Inochentie a refuzat, împăratul a prevăzut aceste obligații în Diploma din 21 august 1738, prin care domeniul Blajului era dăruit Episcopiei române unite⁶¹. Crezând că va putea modifica prevederile acestei diplome fundamentale, el a plecat la Viena, dar nereușind a reveni la Blaj, convocând sinodul la 25 mai 1739. Printre documentele citite în fața sinodului s-a numărat și Diploma leopoldină din 16 februarie 1699, unde se vorbea despre acceptarea celor patru puncte florentine, dar nu se amintea nimic de numirea vreunui teolog. În schimb, se promiteau românilor aceleași privilegii cu ale clerului catolic dacă vor îmbrățișa Unirea. Sinodul cerea printre altele teologului să se supună episcopului, să sprijine demersurile acestuia în favoarea preoțimii unite, să depună jurământ față de episcop, să respecte Pravila și să se îngrijească de publicarea Diplomei I leopoldină și chiar a celei de-a doua, care prevedea instituirea funcției teologului, dar în același timp asigura privilegii pentru clerul unit⁶². Se vede clar că Inochentie, care coordona luarea deciziilor sinodale, dorea desființarea instituției teologului, căci logic vorbind, dacă nu se respectau prevederile Diplomei leopoldine privind acordarea drepturilor clerului unit, atunci ea își pierde în întregime valabilitatea, adică și cea cu referire la teologul iezuit⁶³.

Întrucât teologul a refuzat aceste condiții, Inochentie, bazându-se pe deciziile sinodale amintite și fiindu-i refuzată cererea de a se numi un teolog dintre români, după ce murise Ianossi, a sistat plata salariului noului teolog Iosif Balog, fără acordul Cancelariei Aulice, înaintând la 14 septembrie 1741 un nou memoriu împărătesei Maria Terezia. El expunea situația îngrijorătoare creată în eparhia sa, acuzându-i pe iezuiți de indiferență și chiar complicitate. De aceea, el cerea revocarea teologului sau în caz contrar preoțimea română să-și aleagă unul din sânul ei, care să presteze jurământ de fidelitate față de interesele ei⁶⁴. Întrucât nunțul apostolic, căruia (ca reprezentant al papei) îi trimisese memoriul, nu l-a înaintat împărătesei, iar Dieta ardeleană nu l-a admis să facă parte din delegația trimisă la Viena pentru a duce omagiul țării noi

⁶¹ Decretul prevedea ca teologul să locuiască în reședința episcopală, având un salariu de 300 de florini. În plus, trebuia să-i fie asigurate lemne și legume, fân și ovăz pentru doi cai și adăpost pentru servitorul său. Cf. P. Maior, *op. cit.*, p. 202-207; Gh. Șincai, *Hronica Românilor*, ed. Fl. Fugariu, M. Neagoe, vol. III, București, 1969 (la anul 1738).

⁶² Vezi I. Micu Moldovan, *Acte sinodale ale besearicei române de Alba Iulia și Făgăraș*, vol. II, Blaj, 1872, p. 82-83.

⁶³ Cf. *Protocolul II* cu corespondența din 1741 a episcopului Klein, citat apud Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 255.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 256.

împărătese și a-i expune doleanțele supușilor, episcopul Inochentie continuă demersurile prin nenumăratele memorii adresate împărătesei, Cancelariei Aulice, papei, nunțului apostolic, mitropolitului primat al Ungariei, cardinalului Vienei și prințului Lobkovitz, comandantul trupelor ardelene, plângându-se de atitudinea Dietei ardelene față de clerul unit și susținând tot mai răspicat dreptul istoric cu privire la continuitatea românilor pe pământul Transilvaniei. Un nou sinod convocat la Blaj, la 14 mai 1742, a rediscutat problema teologului iezuit. S-a decis ca înainte de a se tranșa definitiv această problemă să se procure originalul celei de-a doua Diplome leopoldine (Inochentie deținea doar o copie), iar până atunci teologul să depună jurământ după un formular alcătuit de sinod. În plus, se cerea împărătesei să mijlocească împreună cu teologul pe lângă „prea sfântul patriarh apostolicesc” să interzică vreunui unit să treacă la ritul latin⁶⁵.

Sperând să rezolve în sfârșit această problemă, Inochentie a plecat în august 1742 din nou la Viena, rămânând acolo până la sfârșitul anului 1743. Scopul principal era ca împărăteasa să confirme existența Diplomei a doua leopoldină pe baza copiei prezentate și s-o publice, întrucât aceea cuprindea cele două probleme cheie: acordarea drepturilor românilor uniți și statutul teologului iezuit. A înaintat noi memorii, atacând fără cruțare Cancelaria Aulică transilvană, status-ul catolic, iezuiții, episcopul latin, cerând confirmarea Diplomelor leopoldine. Întrucât Cancelaria afirma că, neexistând nici originalul și nefiind găsit în arhivă nici conceptul ei, diploma n-a putut fi publicată. Inochentie era însă convins că un concept al diplomei există, cum a declarat registratorul Boer, căci altfel cum a putut face Cancelaria referire la ea când a emis Diploma din 21 august 1738, care impunea pe teologul iezuit, dacă aceasta nu există și nu are nici o valoare? Cererilor formulate (în special celei legate de recunoașterea românilor ca a patra națiune) și înaintate Cancelariei spre referire li s-au propus soluționări inacceptabile, ceea ce l-a determinat pe episcop să protesteze plin de indignare.

Dornică să stingă conflictul prelungit dintre episcop și status-urile ardelene când avea mare nevoie de sprijinul nobilimii maghiare pentru a-și consolida tronul⁶⁶, împărăteasa Maria Terezia, ținând cont de propunerile conferinței ministeriale din 17 august 1743, a emis decretul din 9 septembrie

⁶⁵ *Ibidem*, p. 260-261.

⁶⁶ Când Maria Terezia a urcat pe tronul imperial în anul 1740, Prusia, Bavaria și Saxonia au atacat Austria cu intenția de a o împărți între ele. Războiul care a antrenat militar și politic puterile europene s-a încheiat cu pacea de la Aachen din anul 1748. Pentru a-și arăta fidelitatea față de monarhie, episcopul Inochentie a propus în anul 1743 echiparea pe cheltuiala românilor a unei armate de 10.000 de oameni cu condiția ca ea să fie comandată de ofițeri români. Prin aceasta el intenționa în același timp să ridice statutul social al românilor prin accesul lor la cariera militară. Cf. M. Someșan, *op. cit.*, p. 66.

1743, care confirma doar prima Diplomă leopoldină pentru Inochentie, dar nu și pentru urmașii lui⁶⁷, și făcea guvernului următoarele recomandări: nobilii români, dacă au pregătirea necesară, să nu fie excluși de la funcțiile publice, iar fiii iobagilor să nu fie împiedicați să învețe dacă profesorii recunosc capacitatea lor; clerul unit va beneficia de privilegiile clerului catolic, conform diplomei din 6 februarie 1699, preoții având dreptul la dijmă, însă numărul lor să fie limitat; proprietarii de pământuri să le acorde terenuri pentru a fi construite biserici și case parohiale, episcopul informând Curtea vieneză în acest sens; asupra presupusei Diplome leopoldine din 19 martie 1701, guvernul va face cercetări și va raporta în curs de patru săptămâni; episcopul este obligat să acorde teologului iezuit toate cele prevăzute de Diploma fundațională din 21 august 1738⁶⁸.

Printr-o formulare ambiguă, decretul încerca să dea satisfacție limitată românilor, în așa măsură încât să nu lezeze privilegiile celor trei națiuni, cuprinzând maximul concesiilor pe care le putea face atunci Curtea vieneză⁶⁹. În schimb, ea s-a arătat foarte necruțătoare cu episcopul Inocențiu, interzicându-i să mai vină la Viena fără acordul Cancelariei Aulice. A fost în așa măsură umilit încât nu i s-a citit în față textul decretului, ci i l-a înmănat într-un plic sigilat pentru a-l preda guvernului. Fără a se lăsa intimidat, Inocențiu a înaintat deja la 25 noiembrie 1743 un lung și foarte documentat memoriu, asemănând soarta românilor cu o „robie egipteană” în propria lor țară și acuzând status-urile ardeleni de ură națională, pentru că sunt interesate să țină pe români în starea lor de inferioritate. El era convins că acest rescript se datora catolicilor, în special influenței exercitate de președintele Cancelariei Aulice transilvane, Gyulaffi, cu scopul de a supune jurisdicției romano-catolice pe uniți, iar episcopul catolic să poată lua permanent dijmă de la ei. De aceea va spune cu amărăciune: „O, sfântă intenție a catolicilor ardeleni! Aceasta este invitația la sfânta Unire și apărarea și promovarea ei adevărate? Adversarii catolici, din ură față de nația română, preferă ca parohienii români să presteze dijmă pastorilor necatolici, decât preoților uniți”. Prin urmare, el cerea împărătesei să elibereze „clerul și națiunea română de sub acest jug despot al ungarilor, secuilor și sașilor, pentru că astfel nu mai rămâne acestui popor oprimat la culme, decât să apeleze la Dumnezeu cel viu”⁷⁰.

Decretul a fost înaintat guvernului de Inochentie abia la 21 februarie 1744, cerând Dietei amânarea publicării lui pentru a nu instiga și mai mult pe

⁶⁷ Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 269, nota 122.

⁶⁸ Textul decretului la N. Nilles, *op. cit.*, p. 548-555. A se vedea expunerea detaliată a evenimentelor și a prevederilor decretului la Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 261-268.

⁶⁹ Vezi G. Bogdan-Duică, *Procesul episcopului Ioan Inochentie Clain*, Caransebeș, 1896, p. 6.

⁷⁰ A se vedea extrasul întocmit de Rosenfeld și publicat de G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 45-47.

români. Pe de altă parte, discutarea prevederilor Diplomei întâia leopoldină a creat noi conflicte între episcop și Dietă⁷¹. În timpul acestor confruntări, în care Inochentie, ieșindu-și din fire, acuză Dieta că se opune voinței suveranului, fapt pentru care el a trebuit nu numai să-și retracteze afirmațiile, dar și să se justifice în scris împărătesei, a apărut călugărul sârb Visarion Sarai⁷², a cărui mișcare antiuniată a grăbit sfârșitul tragic al luptei de emancipare națională dusă de episcopul Inochentie.

Apariția cuviosului Visarion a fost primită de românii ardeleni ca un dar ceresc, căci pentru ei demersul politico-social și național al lui Inochentie era văzut ca privind mai mult clerul care făcuse Unirea. De aceea, ei începuseră s-o perceapă din perspectiva schimbării legii strămoșești. Visarion, după ce a sfințit crucea de la izvorul tămăduitor de boli din Lipova, și-a început la 11 martie 1744 pelerinajul său din satul Dobra, județul Hunedoara până la Săliște, unde a fost arestat și dus la Sibiu. Deși se adresa mulțimilor care-l însoțeau sau care îl întâmpinau prin intermediul unui interpret, căci nu știa românește, predica lui scurtă dar convingătoare pătrundea în sufletul credincioșilor, făcându-i pe cei care au constatat că Unirea înseamnă dezicerea de legea veche, s-o părăsească și împreună cu cei rămași fideli Ortodoxiei să nu mai dea ascultare preoților uniți, ajungând să-i alunge din comunitatea lor⁷³.

„Mi-e milă de voi”, răsunau cuvintele acestui „înger, căborât din cer” cum era privit Visarion de bieții români. „Mi-e mai milă de copiii voștri nevinovați ale căror suflete vor arde în focul de veci fiindcă au fost botezați de popi uniți. Botezul popilor uniți nu-i botez ci blestem deoarece au părăsit legea celor șapte soboare unindu-se cu latinii cei fără de lege. De aceea cei botezați de ei nu sunt botezați. Cei cununați nu sunt cununați și tainele slujite de ei nu sunt

⁷¹ Conflictul s-a datorat în mod special interpretării date de Dietă articolului 6 al Diplomei întâia leopoldină care prevedea ca uniții, fără deosebire de starea socială, vor face parte din status-ul celor trei națiuni. Dieta însă excludea de la acest drept pe țărani români. Vezi Augustin Bunea, *op. cit.*, p. 100-102.

⁷² Din interogatoriul luat în închisoarea de la Sibiu reiese că Visarion Sarai era originar din Bosnia, având abia 30 de ani. Fusese călugărit în anul 1738 de patriarhul Ierusalimului la mănăstirea Sfântul Sava. După ce a vizitat mai multe mănăstiri atonite, s-a stabilit la Pakra, unde era egumen Gavriil. Apreciat de patriarhul Arsenie al IV-lea Ioanovici de la Karlowitz, a primit un pașaport (carte pasuală) și permisiunea de a trece în Banat și apoi în Transilvania pentru a întări Ortodoxia amenințată de uniaticism. Cf. M. Păcurariu, *Sfinți daco-romani și români*, Iași, 2000, p. 141.

⁷³ Însuși episcopul Inochentie se plângea sinodului din 6 iulie 1744 despre efectele predicii lui Visarion: „Nu mă îndoiesc că toți știu ce tulburare a pricinuit, în poporul nostru, un călugăr, care a învățat în contra uniților. La îndemnul lui, în unele locuri, poporul nu merge nici la biserică, nu se servește de preoții uniți, morții și-i îngroapă fără prohod și fără mângâierile duhovnicești, copiii și-i botează prin femei bătrâne și se întâmplă și daune spirituale de felul acesta”. Cf. Augustin Bunea, *op. cit.*, p. 159.

taină. La biserica unită să nu mergeți și popă unită să nu țineți căci dacă veți ține afurișiți veți fi”⁷⁴.

La Săliște misiunea sa a încununat cel mai mare succes, deoarece a reînviat cel mai puternic centru de rezistență antiuniată, românii din această așezare a Mărginimii Sibiului nemaipărăsind niciodată Ortodoxia, dar a însemnat în același timp sfârșitul propovăduirii sale, căci a fost prins și încarcerat la Sibiu.

Considerat nu doar un misionar, ci și un informator al patriarhului sârb, cuviosul Visarion a fost interogat din ordinul generalului comandant, contele Czernin, în prezența episcopului Inochentie. Nu din lașitate, ci din cauza puținelor cunoștințe teologice, el nu s-a antrenat într-o discuție dogmatică și nici nu a înfierat direct doctrina catolică la care aderaseră uniții. Pentru el, uniții au două credințe, dar nu țin pe nici una; nici pe cea catolică, nici pe cea ortodoxă. Prin urmare, concluzionează el, ei trebuie să se hotărască pentru una din ele și să nu creeze o „a treia lege” în Ardeal⁷⁵.

De la Sibiu a fost transferat în mai multe închisori (Deva, Timișoara, Osijek, Győr și Viena), ajungând în cele din urmă la Kufstein, unde s-a stins din viață ca mărturisitor⁷⁶.

Deși Visarion n-a implicat numele patriarhului sârb în acțiunea sa din Transilvania, chiar dacă poseda un pașaport (carte pasuală) de la el, Consiliul de Război a cerut patriarhului, la 24 iunie 1744, să se justifice și i-a interzis sub aspră amenințare să trimită și alți misionari dacă ar mai intenționa acest lucru. Informându-se personal asupra celor întâmplate în Ardeal, patriarhul a răspuns abia la 26 august, asigurând Consiliul că misiunea ieromonahului Visarion viza doar un scop caritabil: strângerea de milostenie de la coreligionarii ardeleni, cum de fapt se practica des între ortodocși. Dacă și-a încălcat atribuțiile, atunci numai el este îndreptățit să-l judece și să-l pedepsească după normele canonice. Nu-i găsește însă nici o vină că a propovăduit și apărât credința ortodoxă, chiar dacă printre ascultători s-au aflat și credincioși uniți sau de altă confesiune. Nu

⁷⁴ Z. Păclișanu, *Biserica Unită*, p. 159.

⁷⁵ Obiecțiile antiuniata formulate de Cuviosul Visarion își găsesc, pe de o parte, suport în literatura anticatolică prezentă și în spațiul românesc (vezi Maxim Peloponezianul, *Carte sau lumină* [...], tipărită de Antim Ivireanul în grecește, la București în anul 1690, și în românește, în anul 1699, sub titlul *Carte sau lumină cu drepte dovediri din dogmele Bisericii Răsăritului asupra deghinării papistașilor, descoperită și așezată de prea învățatul ieromonah Maxim Peloponeziacul*, cf. I. Bănuș, N. Hodoș, D. Simionescu, *Bibliografia românească veche*. Vol. I. 1508-1716, București, 1903), iar pe de altă parte sunt preluate de egumenul Visarion de la Sâmbăta de Sus, în *Întrebări și răspunsuri pentru a treia lege, ce s-a izvodit adecă uniia în țara Ardealului*, 1746, text publicat de G. Enăceanu, în *Biserica Ortodoxă Română*, an VII, 1883, nr. 8, p. 497-515.

⁷⁶ Cf. N. Iorga (ed.), *Însemnări brașovene*, în *Buletinul Comisiunii Istorice a României*, nr. XIII, 1983, p. 78. Cei trei însoțitori ai lui, negustorii Dima Nino, Gheorghe Nicola și Gavril Bistru au fost întemnițați la Sibiu și Timișoara, fiind eliberați abia după un an.

Visarion trebuie acuzat de prozelitism, ci uniții ar trebui pedepsiți pentru că au încălcat dispozițiile Bisericii lor ascultând predica unui „schismatic”. Conform logicii anchetatorilor lui Visarion, concluzionează patriarhul, oricare preot sârb sau catolic ar putea fi pus sub acuzația că, apărându-și propria credință în predicile lui, nu cruță credința altor credincioși care ar putea fi de față⁷⁷.

Efectul predicii cuviosului Visarion a fost imens, căci în câteva săptămâni Unirea a fost desființată aproape total în ținuturile dintre Mureș, Târnave și Carpați. În județul Hunedoara doar câteva frânturi s-au menținut, iar în Alba de Jos au rămas netulburate numai șapte sate. În districtul Făgărașului doar 18 sate se mai declarau unite. Dezastruoasă a fost situația în *Fundus Regius* și în Mărginimea Sibiului, unde în timp ce conscripția din anul 1733 înregistra 76 de preoți uniți și numai 11 ortodocși, în iulie 1744 doar comuna Sibiel se mai considera unită⁷⁸.

Îngrijorat peste măsură de conjuctura creată, episcopul Inochentie a cerut împărătesei intervenția armatei împotriva răzvrătiților, motivând că una din cauzele revoltei este nerespectarea promisiunilor făcute la încheierea Unirii. Dar cine erau acești răzvrătiți? Dacă erau ortodocși, atunci se constată că prin satele prin care a trecut ieromonahul Visarion și acolo unde se auzise de el, Unirea nu a fost îmbrățișată, iar românii au fost declarați doar scriptic uniți. Dacă erau uniți, atunci situația era și mai tragică pentru că episcopul încerca să-și mențină sub ascultare proprii credincioși cu forța armatei. Se demonstra încă o dată că Unirea nu s-a făcut din convingere, ci românii constrânși de situația lor materială mizerabilă și ademeniți cu promisiuni deșarte au aderat formal la uniație. Acest lucru îl cunoștea foarte bine Inochentie, numai că pentru a-i menține în această stare pe proprii păstoriți aducea pe capul lor armata. El se găsea într-un mare impas. Își dădea seama că Unirea nu va rezista fără ajutorul guvernului și Curții vieneze, căroră le înaintase numeroase memorii și cu care intrase adeseori în conflict. Paradoxal, el nu poate să dea înapoi, să se dezică de uniație, ci cere sprijinul celor pe care nu cu mult timp înainte îi criticase direct sau indirect pentru neimplicare, acuzându-i chiar de insuccesele Unirii.

Dar nici Curtea de la Viena nu-l privea pe episcop fără suspiciune. N-a acționat episcopul cum trebuie pentru consolidarea Unirii sau n-a vrut să acționeze pentru că n-au fost respectate privilegiile promise? Curtea nu uita că el amenințase adeseori în memoriile sale că românii vor părăsi din acest motiv Unirea, atitudine pe care n-o dezaproba categoric. În memoriul din 3 mai 1744, baronul Daniel Istvan îl acuza de „trădare de patrie”, iar generalul comandant Czernin raporta Curții că marea vină a situației create în Transilvania o poartă

⁷⁷ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 202-203.

⁷⁸ Cf. Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 288. Vezi detalii la Augustin Bunea, *op. cit.*, p. 191-192; I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. IV, Sibiu, 1943, p. 209.

Inochentie, care amenința Dieta că „va protesta mereu ori va încerca pe altă cale să împiedice aplicarea articolelor amintite”⁷⁹ dacă nu se vor respecta privilegiile. Ori această „altă cale” a fost interpretată ca fiind revolta împotriva Unirii și părăsirea ei⁸⁰. Astfel, coincidența dintre demersurile național-sociale ale episcopului Inochentie și revolta antiuniată provocată de venirea cuviosului Visarion în Transilvania au accelerat sfârșitul lui tragic.

La propunerea Consiliului de Război, împărăteasa ordonă, la 15 iunie 1744, Guvernului ardelean să-i transmită episcopului invitația de a merge la Viena pentru a discuta asupra memoriilor sale înainte de a se pronunța definitiv. Încrăzător în bunăvoința împărătesei, el s-a pregătit de drum fără a bănuî ceva. Pentru a se asigura încă o dată de adeziunea clerului și credincioșilor asupra demersurilor sale la Viena, a convocat la Blaj Soborul mare, pentru data de 25 iulie 1744. În fața celor 150 de participanți (clerici și mireni, nobili și țărani iobagi, uniți și neuniți), episcopul a expus într-un larg raport toate demersurile înaintate Curții de la Viena și Dietei pentru respectarea diplomelor împărătești și eșecul suferit, consultându-i asupra oportunității continuării luptei. Sinodul a fost de acord, însă Inochentie a declarat la Viena că mulți sinodali au cerut preoți ortodocși, motivând că li se făgăduiește totul dar sunt mințiți. De fapt, tot sinodul a aprobat ca să fie acceptați unde este nevoie preoți hitoroniți în țările vecine, cu respectarea dispozițiilor canonice, decizie devenită cap de acuzare pentru episcop.

Cea mai discutată problemă a fost întrebarea categorică pe care Inochentie ar fi pus-o Sinodului: „Dacă toate câte s-au făgăduit românilor uniți nu s-ar putea obține, în acest caz mai vor să păstreze mai departe Unirea, sau o vor părăsi?”⁸¹. La această întrebare s-a produs un mare freamăt între sinodali, încât atât preoții cât și țărani au răspuns: „Dacă nu se vor acorda acelea nu mai voim să rămânem uniți”. În cele din urmă mulțimea ar fi exclamat: „Fie că se vor acorda acelea, fie că nu, noi totuși vom renunța la Unire”⁸². Se vorbește de întocmirea unui memoriu din partea clerului, nobilimii și credincioșilor, pe care Inochentie l-ar fi dus la Viena. Ei amenințau cu părăsirea Unirii dacă nu li se vor îndeplini cererile⁸³.

⁷⁹ Este vorba de opoziția manifestată de Inocențiu privind publicarea Diplomei leopoldine din anul 1699 cu modificarea articolelor VI și VII; vezi mai sus, nota 71.

⁸⁰ Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 276-277.

⁸¹ G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 54.

⁸² Cf. *Colecția Rosenfeld*, loc. cit., f. 471r; N. Nilles, *op. cit.*, p. 563-568.

⁸³ Augustin Bunea, *op. cit.*, p. 117. La acest memoriu ar face referire și cei 25 de protopopi în scrisoarea din 22 septembrie 1747, trimisă lui Inochentie la Roma și s-ar identifica cu *Promemoria* înaintată de episcop Curții de la Viena după cum reiese din raportul teologului Balog. Cf. Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 279. În orice caz, astfel de amenințări au fost formulate de Inochentie în mai multe memorii, iar în fața Sinodului chiar dacă nu s-a pronunțat

La sfârșitul lunii iulie, Inochentie plecă la Viena, unde Curtea era informată asupra lucrărilor sinodului și activității revendicative a episcopului, mai ales de teologul Balog, dar și de guvern și de status-uri. Pe baza acestora, s-au formulat 82 de întrebări (capete de acuzare), la care trebuia să răspundă în fața Comisiei aulice⁸⁴. Deși contesta competența acesteia, s-a prezentat în fața ei, la 16 noiembrie, răspunzând la câteva întrebări legate de situația Unirii din Transilvania și despre lucrările sinodului de la Blaj. La ședința din 7 decembrie a refuzat să se prezinte, cerând să răspundă în scris la întrebări. La 9 decembrie a părăsit Viena, plecând la Roma „pentru a nu compromite demnitatea vlădicească, supunându-se judecății unui for incompetent”⁸⁵.

Cu aceasta a început lungul exil al episcopului Inochentie la Roma, unde a murit în anul 1768⁸⁶, dar în același timp se încheie și „cea mai interesantă epocă din istoria luptelor de emancipare a națiunii române” din Transilvania, Klein căzând „jertfă marii lui râvne pentru binele neamului”⁸⁷.

În Transilvania, mișcarea antiuniată a luat proporții, în fața căreia episcopul Inochentie, înainte de a pleca la Viena s-a văzut neputincios⁸⁸, dar împotriva căreia guvernul a acționat cu forță⁸⁹. La 6 mai 1744, s-a publicat un

în mod direct cu o asemenea întrebare, atmosfera creată de expunerea lui conducea spre „formularea deschisă a acestei alternative sau dacă nu, până aproape de formularea ei, ducând până la capăt metoda amenințării care-i era proprie și care se potrivea cu caracterul lui dărz și impetuos”. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 61.

⁸⁴ Vezi G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 26-36 și anexe 5-7, p. 59-72. Cf. și analiza oferită de D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 62-67.

⁸⁵ Se pare că aflate de planurile împărătesei de a-l întemnița la Graz, fiind convinsă că vlădica e un rebel primejdios, cum presupune nepotul său, Samuil Micu. Cf. Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 282.

⁸⁶ Despre luptele lui Inochentie din captivitatea de la Roma, vezi D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 70-105.

⁸⁷ Z. Pâclișanu, *Biserica Unită*, p. 282. „Lupta lui Inocențiu Micu Clain – apreciază D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 104 – a avut o importanță uriașă. Ea este importantă întâi ca deschizătoare a luptei politice naționale. Inocențiu Micu Clain a fost primul român la care conștiința națională a devenit sursa unui program politic sau a unei lupte politice necurmăte. Este primul român care a înțeles națiunea ca subiect de drepturi politice, la care conceptul de națiune capătă înțeles politic, pentru că în acest sens era folosit conceptul de națiune în Transilvania de către celelalte popoare și pentru că poporul român era lipsit de dreptul de a fi o națiune în acest sens”.

⁸⁸ Concludent este episodul de la Săliște din anul 1744. În Duminica Rusaliilor, episcopul împreună cu teologul Balog au mers în acest sat din Mărginimea Sibiului pentru a sluji în biserică și a-i împăca pe oameni. Săliștenii au refuzat însă să intre în biserica profanată de preoții uniți. Judele și jurații au intrat doar ca slujbași publici, după cum au declarat înaintea sătenilor, dar judele a ieșit imediat pretextând că-i curge sânge din nas. Episcopul s-a întors la Sibiu fără vreun rezultat. Cf. Ana Dumitran, Gúdor Botond, Nicolae Dănilă, *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania (mijlocul secolului XVI - primele decenii ale secolului XVIII)*, Alba Iulia, 2000, *Addenda*, lib. 2, cap. 4.

⁸⁹ Tot la Săliște, unde în locul preoților uniți au fost așezați trei preoți ortodocși, magistratul Sibiului a dispus arestarea lor pentru că erau hirotoniți în Țara Românească și ar fi rostit cuvinte jignitoare la adresa Majestății Sale. La 9 ianuarie, toți săliștenii au venit la Sibiu, cerând

ordin prin care se impunea românilor să cerceteze bisericile uniților, altfel vor fi pedepsiți conform prevederilor din *Compilatae*. Pentru a înăbuși revolta românilor și a menține uniția, clerul unit și status-ul catolic cerea Curții instituirea unui regim de teroare: preoților ortodocși să li se impună sarcini publice sau să fie întemnițați în timp ce uniții să se bucure de protecția statului; „schismaticii” de orice fel să fie prinși, îngroziți cu pedepse aspre și amenanți cu 40 de florini, dacă nu cercetează bisericile uniților; să fie întărit controlul la granița cu Țara Românească pentru a împiedica refugierea ardelenilor, dar și pătrunderea cărților de cult sau a preoților ortodocși în Transilvania. Astfel clerul unit propunea instituirea unor asemenea măsuri împotriva propriilor păstoriți, pe care îi denumea „plebe obraznică”, dar pe seama cărora ceruse „privilegii și scutinte”. „Rușinoasă pagină pentru istorie, care trebuie să înșire între cei mai mari și mai puțin loiali dușmani ai bisericii noastre pe proprii săi fii”, declara cu regret marele istoric S. Dragomir⁹⁰.

Împărăteasa Maria Terezia, îngrijorată de faptul că „starea Unirii românilor cu sfânta biserică romană din acel mare Principat, tulburată mai înainte pe zi ce trece se clatină tot mai tare iar răul se întinde tot mai mult”, a dat la 12 martie 1745 ordin guvernatorului Haller ca să aplice măsurile necesare după ce, în prealabil, se va consulta cu episcopul catolic din Alba Iulia, cu fruntașii status-ului catolic, cu teologul iezuit și cu fruntașii clerului și nobilimii române⁹¹. Comitele Haller ordonă astfel publicarea unei proclamații (patente) în limba română, prin care românii erau asigurați în numele împărătesei că nu vor fi jigniți nicidecum în ritul lor grecesc și se vor bucura de toate favorurile prevăzute deja în lege⁹². Guvernatorul făcea însă o mare gafă. Pe de o parte, dădea de înțeles că toți românii sunt considerați uniți, iar, pe de altă parte, confirma existența unor privilegii conferite de lege, dar care nu se respectă și pentru care episcopul Inochentie luptase din răspuțeri, iar acum era captiv la Roma. În plus, instrucțiunile de aplicare a patentei demonstrau nesinceritatea

eliberarea preoților lor. Amenințându-i că va trage asupra lor, li s-a cerut să delege câțiva reprezentanți care să le prezinte doleanțele. În acest fel preoții au fost eliberați după un timp. Revolta săliștenilor a avut un mare efect în Mărginimea Sibiului, căci la ancheta din mai 1745, paisprezece preoți uniți se plâneau de neascultare din partea credincioșilor, iar trei fruntași ai comunității din Săliște au suferit patru ani de închisoare pentru că au apărat Ortodoxia. Cf. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 206.

⁹⁰ S. Dragomir, *op. cit.*, p. 208.

⁹¹ Vezi Augustin Bunea *op. cit.*, p. 187-188.

⁹² Textul patentei în *Colecția Rosenfeld*, nr. 230/a din anul 1745, Actele Cancelariei Aulice Transilvane, redat de S. Dragomir, *op. cit.*, anexa 31, p. 366-368. Textul românesc, la I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. IV, p. 211-214.

guvernului și formalismul decretului, iar Unirea trebuia menținută cu forța, așa cum a fost impusă⁹³.

Publicarea acestui decret și aplicarea lui cu mult zel mai ales de magistratul Sibiului, în satele de pe Pământul Crăiesc, a produs o și mai mare indignare și revoltă din partea românilor⁹⁴. Astfel, pentru preoții și credincioșii ortodocși din Mărginimea Sibiului, Făgăraș și Hunedoara a început o grea perioadă de suferințe și martiriu, care nu face obiectul studiului de față. În ciuda regimului de teroare instituit, Curtea de la Viena a trebuit să accepte realitatea că Unirea nu poate fi impusă cu forța, că trebuie respectată opțiunea credincioșilor, iar predicile ieromonahului Visarion nu au fost cauza ultimă a revoltei, ci au aprins doar flacăra revoltei determinată de nenumăratele amăgiri și de nerespectarea promisiunilor făcute pentru care s-a jertfit episcopul Inochentie.

Chiar dacă ar părea paradoxală și inadmisibilă comparația, acțiunile episcopului Inochentie și ale cuviosului Visarion converg indirect spre același țel: binele național-social și politic, pe de o parte, și cel bisericesc spiritual al românilor ardeleni, pe de altă parte. În timp ce Inochentie accentua prima componentă, Visarion se îngrijea de cea de-a doua. Beneficiarii acestor acțiuni au înțeles și de la unul și de la celălalt că au fost amăgiți, că sunt forțați să-și părăsească legea veche neprimind nimic în schimb. Nu doar coincidența, ci și consecințele acestui demers l-au sesizat status-urile ardeleni și Curtea de la Viena, de vreme ce episcopul Inochentie a fost judecat ca trădător de patrie și favorizant al conturării revoltei antiunioniste, a cărei flacăra fusese aprinsă de cuviosul Visarion. Nici întemnițarea unuia la Kufstein, nici exilarea celuilalt la Roma nu au înăbușit revolta. Regimul de reprimare instituit n-a făcut altceva decât să instige și mai mult pe români, care au luptat până la sacrificiul suprem pentru credința lor, iar sesizând opinia publică internațională (țarul Rusiei, domnitorii Țărilor Românești și patriarhul sârb), să ducă în cele din urmă la reactivarea ierarhiei ortodoxe în Ardeal în anul 1761.

⁹³ „Să nu creadă nimeni, afirma el răspicat, că această Unire, clădită pe o temelie atât de solidă de Majestățile Lor [se referea la împărații Leopold I și Carol al VI-lea – n.n.], grațioasa noastră stăpână va permite să fie răsturnată ori pereclitată, ci o va susține, fără îndoială, cu orice mijloace, fie chiar și cu forța”. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 214. Vezi textul original în anexa 32, p. 368-371.

⁹⁴ Vezi *Raportul magistratului din Sibiu* trimis guvernatorului la 22 aprilie 1745, la S. Dragomir, *op. cit.*, anexa 34, p. 373-375.

DIE ORGANISIERUNG DES ORTHODOXEN WIDERSTANDS
UND DIE NATIONALEN UND SOZIALEN SCHRITTE DES BISCHOFES
INOCHENTIE MICU-KLEIN
Zusammenfassung

Die kirchliche Union in Siebenbürgen hat, gemäß der Ausdeutungen des Verfassers, nicht die Begleichung und die Benefizien gebracht die von ihren Schöpfern erzielt wurden sonder, im Gegenteil, hat Verdächtigung, Unzufriedenheit, Missbilligung und letztlich Aufspaltung unter den Rumänen verursacht. Schon zur Zeit des Amtes von Bischof Atanasie Anghel, haben die Rumänen aus den Gegend von Kronstadt, Fogarasch und Hateg die Union abgelehnt und haben verlangt in der urväterlichen Gesetz zu bleiben. Die Unzufriedenheiten die von der Einweihung – nach verlängerten Sedisvakanz – einiger unierten Bischöfe verursacht wurden, sowie die Unberücksichtigung der Versprechungen durch den Hof in Wien, haben Unruhen und Gegenreaktionen zur Union verursacht. Diese kamen nicht nur von den Rumänen die der Orthodoxie treu geblieben waren und nur in den Rumänischen Länder eingeweihte Priester anerkannten, sondern auch von der unierten Hierarchie, so das sogar der Bischof Inochentie Micu-Klein zu einen Exponent der Bewegung für nationale und soziale Emanzipation geworden war. Seine Schritte, gleichzeitig mit der Bewegung gegen der Union die von der Fromme Visarion Serai gefordert wurde, hat große Unruhen in Siebenbürgen verursacht, gegen welchen der Wiener Hof mit Gewalt reagiert hat, so das unter den Opfern der repressiven Maßnahmen nicht nur der Fromme Visarion und einige seiner Gefolgen waren, sonder der Bischof Inochentie selbst, der für seinen Mut mit schwere Exiljahren in Rom bezahlt hat, wo er weit Weg von seinem Vaterland gestorben ist, sich sehnend zu denen die er mit Würde verteidigt hat zurück zu kehren.